

בעניין גורם לחבירו ספק איסור

תוכן:	הערה בביאור הרמב"ן
דין המטמא המדמע והמנסך	שיטת הקה"י
דין מנסך יין שיש לו בו שותפות	דין גוי שניסך יין ישראל
מגרומתא	הבנת השע"י לאור הסוגיא בע"ז
תירוץ האר"ש	ביאור הגרמ"י פרום למדמע
הערת הדברי יחזקאל	חידוש הגרמ"י פרום במערב
הערת השע"י ממדמע	תירוצים אחרים לקושיא מע"ז
המעשה בפירפניאן	סיכום
הערה מנזיר	

דין המטמא המדמע והמנסך

א] המשנה בגיטין (נב): אומרת: "המטמא והמדמע והמנסך- בשוגג פטור במזיד חייב". ופירש רש"י: "המטמא"- "טהרותיו של חברו, כגון תרומה". "המדמע"- "תרומה בחולין של חברו ומפסידו, שאוסרו לזרים וצריך למוכרו לכוהנים בזול". "המנסך"- "יין חבירו". ומובא דין זה במסכתנו (ד): ובגמרא שם דף נג.:

"אמר חזקיה: דבר תורה אחד שוגג ואחד מזיד חייב, מ"ט היזק שאינו ניכר שמיה היזק, ומה טעם אמרו בשוגג פטור- כדי שיודיעו וכו', ור' יוחנן אמר: דבר תורה אחד שוגג ואחד מזיד פטור, מ"ט היזק שאינו ניכר לא שמיה היזק, ומה טעם אמרו במזיד חייב- שלא יהא כל אחד ואחד הולך ומטמא טהרותיו של חברו ואומר פטור אני".

מבואר בגמרא שיסוד הדין של משנתנו הוא היזק שאינו ניכר, ונחלקו חזקיה ור' יוחנן אם היזק שא"נ שמיה היזק, וחייב עליו מהתורה, וחכמים תקנו שיהיה פטור בשוגג, או שלהיפך- היזק שאינו ניכר לא שמיה היזק, אלא שחכמים חייבוהו במזיד.

דין מנסך יין שיש לו בו שותפות

ב] הגמרא בחולין דף מ: אומרת: "רב נחמן ורב עמרם ורב יצחק אמרי: אין אדם אוסר דבר שאינו שלו". ושם בדף מא: "ת"ש המטמא והמדמע והמנסך בשוגג פטור במזיד חייב"- כלומר ואם כן מוכח שאדם אוסר דבר שאינו שלו, שאם לא כן הרי כלל לא היזק, ודוחה הגמרא: "דאית ליה שותפות בגוויה". ושם בהמשך: "רב נחמן ורב עמרם ורב יצחק אמרי, אפי למ"ד אדם אוסר דבר שאינו שלו, ה"מ גוי, אבל ישראל לצעוריה קמיכוון". ושוב מביאה הגמרא: "ת"ש המטמא והמדמע והמנסך וכו'", כלומר- ובודאי אין המשנה מדברת בגוי, ודוחה הגמרא: "בישראל משומד". וכתב רש"י: "וה"ה דמצי לאוקמא בדאית ליה שותפות בגוויה, כדאוקמוה אינהו לעיל". כלומר, לדעת רש"י, גם אם נאמר, שבדרך כלל כשישראל מנסך יין חבירו לע"ז, אנו אומרים שכוונתו היתה רק לצערו, ולא לע"ז, ולכן היין לא נאסר, אם יש לישראל המנסך שותפות ביין- אנו אומרים שכוונתו היתה לנסך, והיין נאסר. ובתוס' שם בד"ה בישראל, הקשו על רש"י, והסיקו: "ונראה דאע"ג דאית ליה שותפות בגוויה, אכתי איכא למימר לציעוריה קמיכוון". א"כ

לפנינו מחלוקת ראשונים: דעת רש"י שישראל שניסך יין חבירו שאית ליה שותפות בגוויה אסר אותו משום יין נסך, ודעת תוס' שלא אסר.

ובש"ע י"ד (ד, ד) כתב: "ישראל ששחט בהמת חבירו לע"ז- לא אסרה, שבודאי לא כיוון אלא לצערו. ואם יש לו שותפות בה- יש אומרים שאוסר גם חלק חבירו, ויש אומרים שאינו מכוון אלא לצער שותפו ולא לאסור". הרי שהש"ע הביא את שתי הדעות, ולא הכריע בניהם. ובחור"מ (שפה, ב) כתב: "המנסך יין חבירו לע"ז לא נאסר, שאין אדם מישראל אוסר דבר שאינו שלו, ואם היה לו בו שותפות... הרי זה אוסר היין וחייב לשלם". העולה משני פסקי הש"ע האלו, שלמרות שמה שהמנסך יין חבירו דאית ליה שותפות בגוויה, אסר את היין רק מחמת שעשאו ספק מחלוקת הראשונים, ולא בתורת ודאי, בכ"ז הוא חייב לשלם נזיקין.

וכתב על כך הש"ך (י"ד שם סק"ה) וז"ל:

"נראה לי, דאע"ג דלענין איסורא איכא פלוגתא דרבוותא, מצי הניזק לומר דלמא קי"ל כמאן דאוסר בהנאה, מה תאמר דקיי"ל כהמכשיר- א"כ קח לך היין, שאיני רוצה להכניס עצמי בספק, ותמכרנו אתה, כיוון שגרמת לי היזק, וקח לי אחר במקומו".

הש"ך מקשה, שלכאורה הפסקים הנ"ל של הש"ע סותרים זה את זה, שהרי כיוון שדין היין במנסך ואית ליה שותפות בגוויה תלוי במחלוקת הראשונים, הרי יכול המנסך לומר קים לי כתוס', שהיין לא נאסר כלל, וא"כ איך ניתן לחייבו לשלם כפי שנפסק בחור"מ, ומתרץ הש"ך שאמנם כך, אבל בכל זאת יכול הניזק לומר לו, שכיוון שהוא אינו רוצה לשתותו, שחושש לדעת רש"י, לכן שיקח אותו הוא וימכרנו וישלם לו על חלקו שניזק. ותמהו האחרונים שלא מובן מה תירץ, הרי סו"ס המזיק טוען שלא הזיק כלל, דקים ליה כתוס' שהיין מותר.

מגרומתא

ג] וכתב ה"דברי יחזקאל" (סי' לז), שלכאורה ניתן היה לתרץ, פשוט, שכיוון שסו"ס המנסך הפך את היין לספק מחלוקת הראשונים, שלדעת רש"י הוא יין נסך ולדעת תוס' הוא מותר, הרי שהיין ודאי אסור, שהרי ספק דאורייתא לחומרא, וא"כ הווי ודאי מזיק. כלומר- מתי יכול אדם לומר קים לי כפלוני, ולכן אני פטור מלשלם- כאשר עשה מעשה לחבירו שלדעת חלק מהפוסקים אין חייבים עליו. אבל כאן, שודאי אסר את היין משום ספק יין נסך, הרי שהוא מזיק ודאי וחייב לשלם, ולא שייך שיאמר קים לי כתוס', כי גם תוס' מודים שאם אסר את היין חייב לשלם, וכאן סו"ס הוא אסר את היין.

אלא שתירוץ זה נסתר מגמרא מפורשת בב"ק (צט:), וז"ל הגמ' שם:

"ההוא מגרומתא דאתאי לקמיה דרב, טרפיה ופטריה לטבח מלשלומי דמי. פגעו ביה רב כהנא ורב אסי בההוא גברא, אמרו ליה עביד בך רב תרתוי. מאי תרתוי... תרתוי למעליותא, דלא אוכלך ספק איסורא, ומנעך מספק גזילה".

ופירש שם רש"י:

"מגרומתא"- "שחט מתוך אחת הטבעות והגרים חוץ בין טבעת לטבעת, ושייר מלא החוט על פני רובה, ור' יוסי בר' יהודה מכשיר ליה במלא החוט על פני רובה, ורבנן בעו על פני כולה".
"דלא אוכלך ספק איסורא"- "דמספקא ליה הלכתא כמאן, אי כרבנן דאסרי, אי כר' יוסי בר' יהודה דמכשר". "ומנעך מספק גזילה"- דאי כשירה היא, הווי טבח פטור".

הגמרא שם מספרת על שוחט ששחט בהמה בהגרמה, כלומר באופן שיש מחלוקת תנאים אם זו שחיטה כשירה או לא. ופסק רב שאינו צריך לשלם לבעל הבהמה, על אף שהבשר אסור באכילה משום ספק טריפה. ואמרו על כך רב כהנא ורב אסי, שבזה שרב פטר את הטבח מלשלם, הוא הציל את בעל הבהמה מספק גזילה.

והנה המקרה הזה של הגמ', זהה בדיוק למקרה שדן בו השו"ע: יש כאן מחלוקת האם השוחט הטריף את הבהמה, וא"כ הוא מזיק, או ששחט את הבהמה ואינו מזיק, והדין הוא שמחמת הספק הבשר נאסר באכילה, וא"כ לכאורה הוא ודאי מזיק, ובכ"ז רב פטר אותו משום ספק גזילה. מוכח מכאן, שהמזיק את חבירו ע"י שעשה את ממונו ספק איסור פטור מלשלם, ודלא כמו היסוד שרצינו לומר לפי דברי ה"דברי יחזקאל". אבל באמת יש להבין מה הטעם לכך, הרי סו"ס מעשיו גרמו לכך שהבשר נאסר באכילה, וזה ודאי מעשה היזק.

תירוץ האו"ש

ד] קושיא זו תירץ האור שמח (שכירות י, ה), ע"פ יסוד של הרמב"ן ב"דינא דגרמי". וז"ל הרמב"ן שם:

"אי קשיא לך, טבח שקלקל אמאי חייב, בשלמא הגרמה ועיקור היזק ניכר הוא, אלא שהיה ודריסה- הא לא ידיעא. לא קשיא, דכיוון שלא שחט כראוי השחיטה עצמה היא ההיזק, שאין זו שחיטה אלא כמתזי ראשה בסייף הווי, והרי ניכר בין חיה לשחוטתה. ואי קשיא לך אם כן מפגל נמי לחייב, דעיקר שחיטתו ליהוי היזק- איכא למימר, כי אמרינן הכי לפוסלו בפסולי שחיטה, שכל שעשה לה פסול בשחיטה לא שחטה אלא ניבלה, אבל כל ששחטתו כראוי, ואיסור אחר גורם לה, אין השחיטה כנחירה או כמתזי ראשה בסייף, אלא השחיטה כשירה, שהרי הוציאה מידי נבילה, ואיסור אחר גורם לה ואינו ניכר בה, כן נראה ל".

הרמב"ן מברר מתי שחיטה פסולה תחשב היזק ניכר ומתי היזק שאינו ניכר. פשוט לרמב"ן שהגרמה ועיקור יחשבו היזק ניכר כיוון שניתן לראות על הבהמה שנשחטה שלא כדין, אך שהיה ודריסה שהם פסולים שאינם ניכרים בגוף הבהמה, היה מקום לומר שיחשבו היזק שאינו ניכר, וטבח ששגג בהם יפטר. וזאת דוחה הרמב"ן ומחדש, שכל שחיטה שאינה כדין נחשבת היזק ניכר, שהרי סו"ס לפני השחיטה היתה הבהמה חיה ועכשיו היא מתה מבלי שבשרה יהיה ניתן לאכילה, וניכר ההבדל בין חיה למתה. ומקשה הרמב"ן א"כ מדוע מפגל נחשב היזק שאינו ניכר, כפי שאומרת הגמ' בהמשך הסוגיא בגיטין, הרי הגדרנו שכל שחיטה שאינה כדין היא היזק ניכר. תירץ על כך הרמב"ן שבפיגול: "השחיטה כשירה, שהרי הוציאה מידי נבילה, ואילו איסור אחר גרם לה", מבאר האו"ש, שכוונת הרמב"ן ששחיטה פסולה נחשבת היזק ניכר רק אם השחיטה אינה כדין מצד הלכות שחיטה, אבל אם השחיטה טובה מצד הלכות שחיטה, ונ"מ שיצאה מידי נבילה, אלא שבכ"ז הבשר אסור מסיבה אחרת, חיצונית- כמו מחשבת פיגול, תחשב השחיטה להיזק שאינו ניכר, שהרי לא ניכר בבשר שהוא פיגול.

לאור יסוד זה מבאר האו"ש את הסוגיות שהזכרנו, ע"י שמחדש יסוד, שכל יצירת ספק איסור, היא בעצם עשיית היזק שאינו ניכר, וז"ל:

"והעיקר דבאמת אם ניבלה הווי היזק ניכר, כמש"כ הרמב"ן ב"דינא דגרמי" ... וזה רק בודאי נבילה, אבל בספק ואמר קים לי כמאן דאמר דזו שחיטה כשירה, וגוף הבהמה אין בה היזק רק מה דלא ידענו הלכה לאמיתה, ומוטעין אנו מחסרון ידיעה להטריפה באכילה [אם קמי שמיא

גליא דבת אכילה היא] זה הווי היזק שאינו ניכר, והווי עניין צדדי שאינו בגוף הבהמה, רק נולד מחסרון דעתו של המורה, שאינו יודע איך ההלכה, והווי כמו פיגול, שאינו בגוף הבהמה, ופטור כל כמה דלא כיוון להזיק בידים".

כלומר, אחרי שהרמב"ן ביאר, שכל חיסרון צדדי, שאינו בדיני השחיטה, מגדיר את מעשה השחיטה כהיזק שאינו ניכר, א"כ ה"ה אם שחט באופן שיש ספק אם זו שחיטה כשירה או לא, כמו בהגרמה, על הצד שבאמת זו שחיטה כשירה, רק שאנו לא אוכלים, כי לנו ההלכה מסופקת, הרי שאנו לא אוכלים מחמת סיבה צדדית, שאינה מעצם השחיטה, והווי היזק שאינו ניכר. ועל כן פטר רב את הטבח, שהרי היה שוגג, והיזק שאינו ניכר בשוגג פטור. [לפי"ז יש לבאר שמה שכתב הרמב"ן שפשוט שהגרמה הווי היזק ניכר, היינו רק למ"ד שזו שחיטה פסולה, אבל לרב ששחיטה זו היא ספק מחלוקת תנאים, הווי היזק שאי"נ כמש"נ].

לאור יסוד זה, מסביר האו"ש, מתיישרים גם פסקי השו"ע הנ"ל. הזכרנו, שהעולה מפסקי השו"ע ביו"ד ובח"מ, שמנסך יין חבירו ואית ליה שותפות בגוויה, חייב לשלם, שהרי אסר את היין משום ספק מחלוקת הראשונים שעשאו יין נסך, והקשו האחרונים, שלכאורה פסק זה נסתר מסוגית מוגרמת, שבה פסק רב שבספק מחלוקת פטור מלשלם. אך עתה, אחרי שהגדרנו שהפיתת ממון חבירו לספק איסור, הווי היזק שאי"נ, הרי שדינו פסוק במשנה בגיטין שהזכרנו באות א', שבשוגג פטור ובמזיד חייב, וא"כ דין מנסך הנ"ל שהיה מזיד חייב, וכך פסק השו"ע, ואילו הטבח בסוגיית מוגרמת היה שוגג, ולכן פטור רב.

הערת הדברי יחזקאל

ה' הדברי יחזקאל" מעיר, שלכאורה תירוץ זה של האו"ש תלוי במחלוקת הראשונים, מהו בדיוק הגדר של היזק שאינו ניכר. שיטת תוס' בב"ק (ק: ובב"ב (ב.)), שהיזק ניכר, אין פירושו דוקא שחל שינוי ניכר בדבר שניזק, אלא שאנו רואים את מציאות הנזק. הגמרא מביאה שם ושם ברייתא אליבא דר' מאיר שאומרת "מחיצת הכרם שנפרצה, אומר לו גדור, נפרצה אומר לו גדור, נתייאש ממנה ולא גדרה הרי זה קידש וחייב באחריותו", כלומר, כרם שמאחורי מחיצתו נימצא שדה, אינו אוסר משום כלאי הכרם, כיוון שהמחיצה מפסיקה, אך אם תיפול המחיצה, ההלכה היא שכל עוד בעל הכרם טרוד לגודרה ולא התייאש- אין הכרם אוסר, אך ברגע שהתייאש- יאסור הכרם את התבואה ואת עצמו, ויהיה חייב בעל הכרם לשלם לבעל השדה על התבואה שנאסרה. והקשו הראשונים שלא מובן מדוע יהיה חייב לשלם, הרי סו"ס לא ניתן לראות על התבואה שהפכה לאיסורי הנאה, וא"כ הו"ל היזק שאינו ניכר, וצריך להיות פטור בשוגג, כפי שלמדנו במשנה הנ"ל בגיטין. וז"ל התוס' בב"ק שם ד"ה חייב באחריותו: "אע"ג דהיזק שאין ניכר לא שמה היזק, נראה לר"י דהא חשיב היזק ניכר, שהרי ניכר שהוא כלאיים כשרואים הגפנים בשדה". כלומר עצם המציאות הזו שאנו רואים את הגפן על התבואה, זו מציאות של היזק ניכר, למרות שלא מדובר בשינוי פיזי בדבר הניזוק.

עוד כתבו שם התוס' לעיל בד"ה אומר, שהסיבה שהברייתא מצריכה התראה, דהיינו מה שאומרת הברייתא "נפרצה אומר לו גדור, נפרצה אומר לו גדור", היא: "נראה לר"י, לפי שצריך להתרות בו, ואם לא התרו בו לגדור אין חייב באחריותו, שאין סבור להיות חייב לגדור כל שעה שנפרצה". א"כ תוס' סוברים שלמרות שגם ללא ההתראה הכרם אוסר את השדה, בכל זאת בעל הכרם יהיה פטור, וזה צריך ביאור. ובאמת, ראשונים אחרים פירשו שבלי התראה השדה לא

נאסר כלל, כי אנו אומרים שבעל הכרם עדיין לא התיימש, וא"כ ודאי שבעל הכרם פטור, שהרי אנו אומרים שכלל לא היזק, אבל תוס' הרי לא פירשו כך. לכן הכריח ה"דברי יחזקאל", שהם סוברים שאף שעצם המציאות של הערבוב נקראת היזק ניכר, מ"מ העובדה שאנו איננו יודעים שהתיימש, הופכת זאת להיזק שאינו ניכר. ולכן כיוון שבעל הכרם הוא שוגג, שהרי אינו סבור שעליו לגדור כל שעה, הוא פטור, ורק לאחר שהתרו בו, ובכל זאת לא גדר, שאז אנו יודעים שהתיימש, יחשב הערבוב היזק ניכר, ונוכל לחייב אותו לשלם לבעל השדה.

א"כ העולה מכל זה, ששיטת תוס' בהגדרת היזק ניכר, היא שאנו רואים את המציאות של האיסור, ויודעים שאכן נהפך כאן דבר מהיתר לאיסור. לפי זה, צריך להיות הדין במוגרמת, שהסביר האו"ש שיסוד הפטור שלו הוא היזק שאינו ניכר, שאף שאנו רואים את מציאות הנזק, כלומר את הסימנים השחוסים שלא אליבא דכו"ע, כיוון שאיננו יודעים אם אכן ההלכה היא שהגרמה היא שחיטה פסולה, הרי שהגרמה היא ודאי היזק שאינו ניכר. וקשה מדוע רב כהנא ורב אסי אמרו לטבח "ומנעך מ'ספק' גזילה", היה להם לומר, ומנעך מ'ודאי' גזילה, שהרי גם לצד שהגרמה אינה שחיטה, סו"ס עשה רק היזק שאינו ניכר, כיוון שאנו איננו יודעים את ההלכה. ובשלמא לשיטת הש"ך הנ"ל שיסוד הפטור והחיוב בגרם לחבירו ספק איסור, הוא טענות קים לי, מובן שיש כאן רק ספק גזל, שכל אחד טוען שמא הלכה כך או כך, אבל לפי האו"ש, שיסוד הפטור והחיוב הוא דיני היזק שאינו ניכר, אליבא דשיטת תוס' הו"ל ודאי גזל.

אמנם, שיטת הרמב"ם והרמב"ן בהגדרת היזק ניכר ושאינו ניכר שונה משיטת תוס', וז"ל הרמב"ם (חובל ומזיק ז, ב): "המזיק ממון חבירו היזק שאינו ניכר, הואיל ולא נשתנה הדבר ולא נפסדה צורתו, הרי זה פטור מן התשלומים דבר תורה וכו'". כלומר לדעת הרמב"ם ההגדרה של היזק ניכר היא היזק פיזי- שינוי או הפסד צורה, והסכים עמו הרמב"ן ב"דינא דגרמי". וכן בהתאם לזאת, אין להם את היסוד הנ"ל של ר"י, שאי ידיעת ההיאסרות מגדירה היזק שאינו ניכר, שהרי לדעתם היזק ניכר ולא ניכר מוגדר רק לפי המצב הפיזי ולא ההלכתי.

לפי שיטתם, מובן מדוע רב כהנא ורב אסי דברו על ספק גזל, שהרי אם הגרמה היא שחיטה פסולה- היא ודאי היזק ניכר, כפי שהבאנו שהרמב"ן הגדיר שכל פסול בהלכות שחיטה הווי היזק ניכר, ואם היא כשירה אין כאן כלל נזק, ועל כן חיוב בטבח בתשלומים הווי ספק גזל. היוצא מדבריו, שתירוץ האו"ש, לישיב פסקי השו"ע במנסך יין חבירו ואית ליה שותפות בגוויה עם סוגיית מוגרמת, מתאים רק לשיטת הרמב"ם והרמב"ן, ולא לשיטת תוס'.

ולפי ענ"ד נראה לומר, שתירוץ האו"ש יוכל להתיישב גם לדעת התוס', ויש לחלק בין המקרים. בכרם ושדה יצירת האיסור מורכבת מהערבוב והיאוש, כלומר היאוש הוא חלק מהנתונים שצריך לדעת כדי להכריע שהתבואה אסורה. וא"כ כאשר איננו יכולים לדעת שישנו יאוש, א"א להגדיר שאנחנו רואים מציאות של איסור, והווי היזק שאינו ניכר. משא"כ בהגרמה, המציאות האוסרת ברורה לנו וניכרת, ורק את הדין איננו יודעים, והדין הוא ודאי לא חלק מהמציאות האוסרת. ועל כן על הצד שהגרמה אינה שחיטה, ניכר ההיזק היטב בבהמה, ועל כן גם לתוס' הווי רק ספק גזל אם היה הטבח משלם, כמש"נ בדעת הרמב"ם והרמב"ן, ולא ודאי גזל, ודוק.

הערת השע"י ממדמע

[ו] והנה עיין ב"שערי יושר" (א, ט), שהביא את הסוגיות ג"כ כנ"ל, ותירץ אף הוא מנפשיה כפי שתירצו האו"ש וה"דברי יחזקאל". ועוד הוסיף להעיר, שלכאורה יש עוד דין במשנה בגיטין

השייך לסוגיא זו, והוא המדמע. שהרי אף במדמע, אסור רק פרי אחד, והשאר נאסרים מספק, ולפי הסוגיא של מגרומתא היה צריך להיות פטור. אבל לפי היסוד הנ"ל לא קשיא ולא מידי, שכיוון שמדמע הוא היזק שאינו ניכר, הן במהותו, והן כיוון שיצר רק ספק איסור, הרי שדינו במזיד חייב בשוגג פטור, כפי שלימדה המשנה, ובמגרומתא פטור כי היה שוגג.

והקשה השע"י, שלכאורה כל זה נכון רק לדעת הרמב"ם והרמב"ן הנ"ל, אבל לדעת תוס', שסוברים שכל שניכרת המציאות של האיסור הווי היזק ניכר, הרי הגרמה הווי ודאי היזק ניכר, שהרי רואים שהסימנים אינם חתוכים נכון, וא"כ אמאי פטור בשוגג.

והרי זה דבר נפלא שהוא הקשה בדיוק להיפך מה"דברי יחזקאל", שה"דברי יחזקאל" כתב שלתוס' צריך להיות ודאי פטור, שהרי כיוון שאיננו יודעים מה הדין, הווי כמו איננו יודעים אם נתייאש, והווי היזק שאינו ניכר. ואילו לגרש"ש, כיוון שודאי רואים שהגרים, הווי היזק ניכר, ואדרבה קשה אמאי פטור.

הגרש"ש מתרץ את קושייתו, שהגדר לפי תוס' שבשעת ההיזק היה ניכר שעושה מעשה נזק, אבל בהגרמה "דמעשה זו אפשר דלא הווי כדבר המזיק, ורק גורם שיסתפק לנו הדין, ויאסר מחמת הספק, ונמצא דמה שניכר אינו דבר האוסר, ומה שנאסר אינו ניכר, והווי ספק היזק ניכר". והביא ראיה לדבריו מגזל חמץ ועבר עליו הפסח, שגם נקרא היזק שאינו ניכר, כמבואר בסוגיא בגיטין שם, למרות שניכר שעבר עליו הפסח, וא"כ מוכרחים לומר שהגדר הוא שבשעת מעשה האיסור צריך שיהיה ניכר, וא"כ כיוון שכשגנב את החמץ עוד לא היה פסח, הווי היזק שאינו ניכר.

והנה לא זכיתי להבין תירוצו, שהרי סו"ס גם בהגרמה מיד בשעת מעשה ההיזק ניכר הדבר שאוסר את הבהמה משום ספק אינה זבוחה, והדרא קושיא לדוכתא, שלפי תוס' צריך היה להיות חייב.

לכן היה נראה לי, שאולי יש להידחק ולחלק, שאמנם בכרם ותבואה אמרו התוס' שמספיק שניתן להבין את היאוש כדי שיחשב היזק ניכר, היינו כיוון שבאמת גוף האיסור ניכר. אבל חמץ בפסח, הרי לא ניכר בחמץ שעכשיו פסח, רק שאנו יודעים זאת, על כן הווי היזק שאינו ניכר. אלא שבכרם יש חיסרון שאיננו יודעים שהיה יאוש, שזהו מידע הנצרך על מציאות האיסור שאנו צריכים לדעת כדי להחליט שיש כאן איסור, די לנו שע"י התראות אנו יכולים לדעת זאת, והדר הווי היזק ניכר. משא"כ בחמץ, שלעולם לא ניכרת בו המציאות האוסרת, אלא רק שאנו יודעים שעכשיו פסח, לעולם הווי היזק שאינו ניכר. ובזה נראה פשוט, שאם החמיץ קמח חבירו בפסח, ודאי הווי היזק ניכר, שהרי ניכר שהיה קמח ועתה הוא חמץ, כל שאנו יודעים שעכשיו פסח, והוא בדיוק כמו כרם תבואה. ומגרומתא אף היא לעולם ספק, שהרי על הצד שהיא שחיטה פסולה היא היזק ניכר, ועל הצד שזו שחיטה כשירה, הרי נאסרה מחמת איסור ספק, דהווי היזק שאינו ניכר כש"נ, ודוק.

המעשה בפירפניאן

[ז] על מה שהבאנו לעיל, שיצירת ספק איסור הווי היזק שאינו ניכר, כיוון שאיסור ספק זהו דבר חיצוני ואינו חלק מהאיסור עצמו, הקשה ה"דברי יחזקאל", שלכאורה אין זה דבר פשוט כ"כ, והוא לפי מש"כ בשו"ת הר"ן (סי' נא). הר"ן נשאל כך:

"מעשה היה בעיר הזאת, באיש אחד שנתקוטט עם אשתו ביום הששי בבוקר, ומתוך כך נשבע שלא יהיה שבת הבאה תוך עיר פירפיניאן, ובערב יום הששי סמוך לשקיעת החמה נתחרט על שבועתו ובא לישראל עליה. יש מי שבא להתיר נדרו ואומר, אחר שלא יוכל לקיים שבועתו א"כ יצא קודם השבת מתוך עיר פירפיניאן ועיבורה, כדי שבשעה שיקדש היום לא יהיה בעיר, א"כ יש לומר דבכלל השבועה שיצא קודם השבת, ואיכא למימר דקודם השבת חלה השבועה, ואומדנא דמוכח הוא, ויכול החכם להתירה קודם שיקדש היום, וחל הנדר וחלה השבועה קרינא ביה".

כלומר, הר"ן נשאל, אדם שנדר שלא יהיה בשבת בעיר מסוימת, האם מהזמן שבו הוא מוכרח לזוז ממקומו כדי להספיק לצאת לפני שבת, נקרא כבר שחל הנדר וניתן להתיר לו אותו, או שרק בשבת עצמה נחשב שחל הנדר. והשיב הר"ן שהשאלה אם אכן מחוייב לצאת מן העיר קודם השבת, תלויה במחלוקת רש"י ותוס' בפסחים דף ד:, וכיוון שכן, מחוייב מחמת הספק לחוש לדעה שמחוייב לצאת קודם השבת. וזו לשון הר"ן:

"וכיוון שכן בנידון זה הוא מחוייב הוא לצאת מן העיר קודם השבת, שלפי מחלוקתם של ראשונים באותה סוגיא דפ"ק דפסחים ה"ל ספיקא דאורייתא ולחומרא. כיוון שמן התורה מחוייב הוא לצאת מן העיר מחמת חיוב נדרו, משמע ודאי דחל הנדר מקרי, דכל היכא דקם ליה באיסור 'בל יחל', אחרים מוחלים ל'".

א"כ כתוב בר"ן, שאיסור ספק אינו איסור אחר אלא אותו איסור ממש. שאם לא כן לא היה שייך לומר שבזמן שנאסר מחמת ספק המחלוקת כבר מוגדר 'חל הנדר', עד כדי כך שכבר ניתן יהיה להתיר אותו. אלא ודאי מוכח, שגם מה שנאסר מחמת הספק הוא חלק מהאיסור עצמו ולא דבר חיצוני.

ה"דברי יחזקאל" כתב על כך "ויש לדחות", ולא באר כיצד. ושמעתי שאולי ניתן לתרץ, שכיוון שבנדרים חשובה לנו כוונת הנודר, ולכן אנו אומרים שכשאמר שלא יהיה בעיר בשבת, כוונתו היתה למה שהתורה חייבתו לפי מה שהגדיר בנדר. ואם כן, אם הדין הוא שהתורה מחייבתו לצאת מהעיר קודם שבת, ולא רק שאם יישאר בעיר בשבת יעשה איסור, ממילא גם זה היה חלק מכוונתו בנדר. אבל באיסורים אחרים אין לנו מקור לומר שאיסור ספק אינו איסור חיצוני, גם לראשונים שנוקטים בספק דאורייתא מה"ת לחומרא.

והנה, אף שלכאורה הדברים מאירים, נראה לי שיש בהם מקום עיון. שהרי עיון שם בתשובת הר"ן שהעמיד את דבריו רק למ"ד ספ"ד מה"ת לחומרא, אבל למ"ד ספ"ד מה"ת לקולא, ורק מדרבנן עליו לצאת מהעיר קודם שבת, לחוש לאותה דעה, אין זה נקרא חל הנדר. ולפי התירוץ הנ"ל קשה להבין זאת, כי איזו סברא יש לומר שכוונת הנודר רק למה שמחייבתו משמעות נדרו מה"ת ולא למה שמחייבתו מדרבנן, הרי ס"ס מבחינת הנודר אין למעשה הבדל בניהם, וצ"ע.

הראיה מנזיר

[ח] אח"כ מצאתי ראיה לקיים את היסוד של האחרונים הנ"ל, שספק איסור אינו חלק מהאיסור עצמו, וכך כתוב בחידושי הגרש"ש ב"ק (סי' יד) אשר נכתב ע"י בנו:

"ולענ"ד בזה, דהנה מצינו בגמ' נזיר דף נז. דאין הנזיר מגלח על ספק טומאת מת, וכבר ביאר הגאון רח"ע זצ"ל בספרו "אחיעזר", דאף דקיי"ל ספק טומאה ברה"י טמא ודאי, הוא רק דגזירת

הכתוב דהוה טמא, - והוה כמו טומאת שרץ וכדומה - אבל הנזיר מוזהר רק על טומאת מת, כאן זה רק דין טומאה כללית, לא טומאת מת".

הרי שהרב שקופ מביא שמוכח מהגמרא בנזיר נז, שאיסור ספק איננו חלק מהאיסור עצמו, שהרי אם כן, היה הנזיר מגלח על ספק טומאת מת, אלא בהכרח זה איסור חדש.

והנה המעיין שם בנזיר, ימצא במשנה שם ריש פרק "שני נזירים", שאומרת: "שני נזירים שאמר להם אחד ראיתי אחד מכם שנטמא, ואיני יודע איזה מכם, מגלחים ומביאים קרבן טומאה וקרבתן טהרה, ואומר אם אני הוא וכו'", והקשו שם בתוס' בד"ה "באומר" וז"ל: "וא"ת א"כ יביא כל אחד קרבן טומאה ודאי, דכל ספק טומאה ברשות היחיד שורפין עליה תרומה" ותירצו: "וי"ל דלא גמירי מסוטה אלא דבר שאפשר להיות וכו'". הרי שפשוט לתוס', שנזיר [בעיקרון] מגלח על ספק טומאה, והוא להיפך ממה שהרב שקופ כתב שנמצא שם.

ועל כן צריך לומר שאגב שיטפיה לא דייק, וכוונתו למה דאיתא שם בירושלמי (פ"ח ה"א):

"נזיר שנטמא בספק ואינו בפסח, ר' הושעיא רבה אמר נזיר מגלח, ר' יוחנן אמר אין הנזיר מגלח, דתנינן תמן כל טומאה מן המת שהנזיר מגלח עליה חייבין עליה על ביאת מקדש, וכל טומאה מן המת שאין הנזיר מגלח עליה אין חייבין עליה על טומאת מקדש".

והכתוב שם ב"קרבן העדה" בפירושו הראשון:

"נזיר שנטמא בשאר ימות השנה בספק, ובספק רשות היחיד, דאילו היה ודאי רשות היחיד, אף על פי שהטומאה בספק היה מגלח, דספק טומאה ברה"י טמא ודאי אבל השתא שהוא ספק רה"י פליגי... ור' יוחנן אמר אינו מגלח, כיון שאין טומאתו אלא מספק, ... ולא מקרי טמא ודאי כדחזינן שלא בכל הטומאות נזיר מגלח, כדתנן כל טומאה".

כלומר, ה"קרבן העדה מפרש שספ"ט ברה"י שההלכה בו טמא, דינו ודאי כטומאת מת, וכולם מודים שנזיר מגלח עליה, ומה שנחלקו הוא בספ"ט בספק רה"י, שלר' הושעיא רבה דינו כטומאת מת ולר' יוחנן לא. ועכ"פ מוכח מר' יוחנן שאיסור ספק אינו כאיסור עצמו, אלא דבר חדש, והוא דלא כיסוד העולה מתשובת הר"ן הנ"ל.

ובדעת התוס' שם והר"ן בתשובה, צריך לומר שסברו כדעת ר' הושעיא רבה שנזיר מגלח על ס"ט בספק רה"י. ואם זה נכון, נצטרך לומר שהשאלה אם איסור ספק הוא חלק מהאיסור עצמו או לא, נתונה במחלוקת אמוראים בירושלמי. אך מצאתי בספר "יד בנימין" על נזיר, לרב בנימין אלישיב שליט"א, (עמ' תשמו ד"ה ובאמת), שכתב בדעת התוס' שם הנ"ל:

"וא"כ י"ל דהתוס' דידן אזלי אליבא דר' הושעיא... ולדידיה י"ל דספק טומאה ברה"י הוא כעין בירור על הטומאה, וכבר הבאנו לעיל... דמחלוקת הראשונים הוא אי הנזיר חייב על ביאת מקדש בס"ט ברה"י... וזה תליא בפלוגתא דירושלמי הנ"ל".

א"כ הוא ביאר שמחלוקת האמוראים בירושלמי הנ"ל אינה בכל ספק, אלא בחידוש שס"ט ברה"י טמא, האם הוא ממש כודאי או לא, וכך כנראה פירש גם הרב שקופ, ומשמע- אבל בכל ספק איסור, שלא נאמר בו חידוש מיוחד מעבר לספק דאורייתא לחומרא, ודאי לכו"ע שאינו כאיסור עצמו. הרי שאם צדקו מיליו, יש מכאן ראיה לכולי עלמא לשיטת האחרונים הנ"ל.

אלא שעדיין יש להעיר, שבפירושו השני כתב ה"קרבן העדה": "אי נמי, כיוון דאין חייבין קרבן על ביאת המקדש, דהא אין מביאים קרבן על הספק, אף הנזיר אינו מגלח". ולפי"ז סברת ר' יוחנן היא מקומית בעניין התחייבות ספק קרבן והשלכותיה על נזיר, ואין ממנה ראיה לנידון דידן, ואולי כך פירש הר"ן את הירושלמי הנ"ל.

וביותר יש לומר, גם לפירוש הראשון של "קרבן העדה", שאין כוונתו שספ"ט היא אינה כטומאת מת אלא כטומאת שרץ, כפי שלמד הרב שקופ, אלא היא טומאת מת, רק שאין הנזיר מגלח עליה, כי כך ההלכה להשוות בין חיוב ביאת מקדש לגילוח נזיר, והיינו שהוא כרביעית דם שאף שמטמא טומאת מת אין הנזיר מגלח עליה, כמבואר שם בנזיר נו: וא"כ אין מכך סתירה על יסוד הר"ן שספק איסור הוא הרחבה של האיסור המקורי ולא איסור חדש, אלא היות וסו"ס יש ספק ואי אפשר לחייב על ביאת מקדש, הדר הו"ל כרביעית דם מן המת. ולפירוש השני, גם אם לא היה הדין שיש טומאות מן המת שאין הנזיר מגלח, עדיין אפשר לומר שנזיר לא מגלח על ספ"ט, מעצם ההלכה שמשווה לביאת מקדש, גם בלי שתהיה מציאות של טומאות מת שנזיר לא מגלח עליהם, ודוק.

הערה בביאור הרמב"ן

טן] עוד יש להעיר, האו"ש בנה את יסודו על דברי הרמב"ן ב"דינא דגרמי", שכתב "אבל כל ששחיתו כראוי, ואיסור אחר גורם לה, אין השחיטה כנחירה וכמתזי ראשה בסייף, אלא השחיטה כשירה שהרי הוציאה מידי נבילה, ואיסור אחר גורם לה ואינו ניכר בה". והבין האו"ש, שכוונת הרמב"ן לחלק בין פסול בעצם שחיטה, שיוגדר היזק ניכר, לכל פסול אחר שיוגדר היזק שאינו ניכר. אך ראיתי שהגרש"ז אויערבך ב"מנחת שלמה" קמא (סי' פח אות ז), העיר שיש לפקפק בהבנה זו. וז"ל:

"אך צ"ע טובא, אם אחד מסר לחבירו קמח לפני הפסח, לעשות מהם לחם, והלך ועשה מהם לחם בפסח, הרי ברור הדבר שגם אם מחזיר לאחור הפסח, דחשיב ודאי היזק גמור, ואע"ג דעצם עשיית הלחם הווי בשליחות הבעלים, מ"מ יכולים הבעלים לומר לו דלאו אדעתא דהכי מסרתי לך, ... וא"כ גם בשוחט לע"ז ובחוק, מ"ט לא נימא הכי".

הגרש"ז א"ה הקשה, שהרי דבר פשוט, שהרמב"ן לא חולק על כך, שאם שחט בלא רשות את בהמת חבירו, באופן כזה שמכל סיבה שהיא הבשר נאסר באכילה, שהוא צריך לשלם לו כדין מזיק גמור, שהרי אף אחד לא התיר לו לשחוט בכלל. וא"כ ה"ה אם שחט ברשות, הרי סו"ס ודאי הבעלים לא נתנו רשות על דעת שיאסר הבשר באכילה, וא"כ יאמרו לו הבעלים שלא אדעתא דהכי נתנו לו רשות, וממילא יתברר שלא שחט ברשות, ויתחייב לשלם. וא"כ מה מקום יש לחילוקו של הרמב"ן בין פסול בשחיטה לכל פסול אחר.

לאור קושיא זו, רוצה הגרש"ז א"ה לתת פשט אחר ברמב"ן:

"ונראה לענ"ד, דאין כוונת הרמב"ן לחלק בין איסור נבילה לאיסור דבר אחר, אלא עיקר כוונתו לומר, דמה שהמפגל בשחיטה פוסל, אין זה דין בשחיטה, לומר דשחיטה במחשבת פיגול מפגלת, אלא הפסול הוא אך ורק מפני המחשבה, ורק דין הוא דאין מחשבת פיגול פוסלת א"כ חישב אותה דוקא בשעה שעושה אחת מן המלאכות... לפיכך אין זה שייך כלל למעשה השחיטה, כיוון שרק המחשבה פוסלת ולא השחיטה, ולכן חשיב היזק שאינו ניכר, משא"כ בשחטי חוק ובחולין בעזרה ... שרק השחיטה אוסרת, שפיר חשיב היזק ניכר... ונראה דצריכים להוסיף ולומר, דשאני פיגול, שעל מעשה השחיטה הו"ל שליח דרחמנא, ואף אם נאמר דכוהנים שלוחי דידן נינהו, מ"מ מבואר בגמ' נדרים לז: דגזירת הכתוב הוא דלא כל כמיניה דבעלים לומר לו לתיקוני שדרתיך ולא לעיוותי, ונמצא שא"א כלל לחייבו עבור מה ששחט, רק על מחשבתו, משא"כ בכה"ג שעשה

מכוח שליחות, יכול שפיר לומר לתיקוני שדרתיך אפי' אם נעשה האיסור רק ע"י מחשבה צדדית, כיוון דסו"ס אנו סהדי דאדעתא דהכי לא נתן לו רשות לשחוט".
כלומר, לדעת הגרש"ז א, חידושו של הרמב"ן נאמר במפגל בלבד, היות שזה נזק שנעשה ע"י מחשבה, ולכן הוא מוגדר היזק שאינו ניכר, וכן גזירת הכתוב שהבעלים אינם יכולים לומר לכהן "לתיקוני שידרתך וכו'", אלא הוא שלוחם בעל כרחם, וממילא יהיה לו דין של היזק שאינו ניכר ויפטר בשוגג. אבל כל שאר הדברים הגורמים לבשר להיאסר, אף אם אינם בהלכות שחיטה, מגדירים את השחיטה כהיזק ניכר, היות שמעשה השחיטה היה האוסר, והבעלים יכול לומר, שלא על דעת שחיטה זו נתן לו רשות. לפי הבנה זו, אין ראייה מהרמב"ן ליסוד של האר"ש שיצירת ספק איסור, כיוון שאינה פסול בעצם השחיטה, היא נקראת דבר חיצוני, ומגדירה היזק שאינו ניכר, שהרי גם על ספק איסור יכול הבעלים לומר "לתיקוני שדרתיך", וכל חידוש הרמב"ן הוא רק במפגל מחמת גזיה"כ.

באמת, שלא כ"כ הבנתי מדוע העובדה שפיגול נעשה במחשבה, מגדיר היזק שאינו ניכר, הרי סו"ס המושג "היזק שאינו ניכר" הוא הגדרה בתוצאת הנזק, שאינה 'ניכרת', ולא באופן שהנזק נעשה, שזה שייך להגדרות של גרמא ובידים, אבל לא ל'ניכר' או 'לא ניכר'.
מה שתמה הגרש"ז, שבכל פסול בשחיטה, יאמרו הבעלים "לתיקוני שידרתך", יש להתעורר בזה מהפטרור בסוגיית מוגרמת הנ"ל, ותימה על הגרש"ז שלא הזכיר כלל סוגיא זו, ואפשר שפירש את פטור של הטבח באופן אחר, כפי שיובא בהמשך. ועכ"פ המעיין בלשון הרמב"ן "אבל כל ששחיתו כראוי, ואיסור אחר גורם לה", משמע להדיא שאין כוונתו לפיגול בלבד. וצריך לי עיון.

שיטת הקה"י

[כיוון אחר לישב, מצאתי ב"קהילות יעקב" מסכת ע"ז (סי' כב). הקה"י רוצה לישב את הסוגיות לפי יסוד שחידש וז"ל:

"והיה נראה ביאור הדבר, דלא נקרא מזיק אלא א"כ עשה איזו שינוי לגרועותא בדבר הניזק, ולמ"ד היזק שאינו ניכר שמיה היזק (וכן חיובא דרבנן [דאיכא] אפי' למ"ד היזק שאינו ל"ש היזק), היינו דההיזק אינו ניכר לעין, אבל בכ"א חל קלקול בהפצא, כגון שחל איסור חפצא בהדבר, דהווי חפץ מקולקל אע"פ שאינו ניכר. אבל איסורי דרבנן הם רק איסור גברא שמוזהר בלא תסור ומחויב לשמוע דברי חכמים, אבל בהפצא לא חל שום שינוי, וכל כה"ג לא מזיק הוא".

הקה"י מחדש שכדי להתחייב משום מזיק על יצירת איסור, צריך שזה יהיה איסור חפצא, שאז ניתן להגדיר שהיזק לחפץ עצמו, אבל על איסור גברא פטור.
עוד ממשיך הקה"י וכותב:

"ויש להביא ראייה לזה [דבנאסר מחמת איסור גברא לבד אינו חייב לשלם] מהא דב"ק ההוא מגרומתא וכו', וצריך ביאור טובא למה לא יהא הטבח שעשה המגרומתא בגדר מזיק ודאי, דהא מחמת אותו הספק שעשה נאסר ונפסד מהבעלים דבר זה וכו' אלא ע"כ משום דלהצד שבאמת לא נעשה נבילה בשחיטה זו, אע"פ שאסור לנו לאכול מחמת הספק, מ"מ אינו אלא איסור גברא".

א"כ יש בינתיים בידינו מס' יסודות כדי לישב את הסוגיות: א'- האוסר חייב משום מזיק רק אם יצר איסור חפצא. ב'- איסורי דרבנן הם איסורי גברא. ג'- גם איסור ספק הוא איסור גברא. מתוך

יסודות אלה עולה, שכל מי שגרם לחבירו איסור דרבנן או איסור ספק- פטור. ואם כן מובן מדוע פטר רב את הטבח, שהרי עשה רק איסור ספק.

על כך מקשה הקה"י משתי סוגיות שהזכרנו: א'- המשנה בגיטין שחייבה מדמע, למרות שעשה את הפירות רק ספק איסור. ב'- פסק השו"ע לגבי מנסך יין חבירו ואית ליה שותפות בגוויה, שחייב למרות שעשה רק ספק איסור.

ומביא הקה"י בשם התב"ש שתירץ וז"ל: "וההיא מוגרמת דב"ק, י"ל כיוון דהשוחט בידו לשחוט, והיה סובר שכדין שחט- פטור". כלומר, לדעת התב"ש מוכח מהמקורות שהבאנו, שגם מי שגרם לאיסור ספק חייב לשלם, ומה שרב פטר את הטבח, היה מסיבה אחרת, כיוון ששחט ברשות ולא התכוון להזיק, ולפי"ז אין לסוגיית מוגרמת שום קשר לסוגייתנו. אך כתב בקה"י שלכאורה דבריו תמוהים, שהרי אם יסוד הפטור במוגרמת הוא "שחט ברשות ולא התכוון להזיק", היה צריך להיות פטור גם אם היה לרב ודאי שההלכה היא שמוגרמת טריפה, ובגמ' משמע שרב פטר אותו רק כיוון שלא ידע מה ההלכה.

כדי לישב זאת, מוסיף הקה"י יסוד רביעי, שמסייג את היסוד הראשון, והוא שאף שאמרנו שרק מי שגרם לחבירו איסור חפצא יחשב מזיק, היינו מזיק 'ממש'. אך מי שגרם לחבירו ספק נזק, אף דביסוד השלישי אמרנו שזה רק איסור גברא, ולכן לא ניתן להגדירו כמזיק, מ"מ ניתן לחייבו מדינא דגרמי, היות שסו"ס הזיק לחבירו שיצטרך לקנות חפץ אחר במקום שהוא שנאסר. ונ"מ שבגרמי הדין הוא שבאונס פטור, משא"כ מזיק 'ממש', שחייב מדין אדם המזיק, חייב אף באונס. ואם כן, במוגרמת כיוון שגרם רק ספק איסור, א"כ ניתן לחייבו רק מדין גרמי. וכיוון שהיה כאונס, כלומר נצטרך לומר שעשה זאת בשוגג, כגון שסבר שהגרמה היא שחיטה כשירה, כפי שכתב התב"ש, - לכן פטור, ואילו מדמע או מנסך יין חבירו ואית ליה שותפות בגוויה, כיוון שעשה במזיד חייב.

עוד מקשה הקה"י, שאם נכון היסוד הרביעי הנ"ל, שמי שעשה ספק איסור, ניתן לחייבו מדינא דגרמי, כי סו"ס גרם לחבירו הפסד כמש"כ, אם כן מדוע בכל היזק שאינו ניכר יש מאן דאמר שפטור מהתורה, כפי שהבאנו באות א', תיפ"ל שחייב מדין גרמי. לכן הוסיף וחדש הקה"י, שגם הדין הזה שגורם לחבירו ספק איסור חייב מדינא דגרמי, זה גם מדין היזק שאינו ניכר, "כיוון שעיקר ההיזק אינו ניכר, גם תוצאותיו אינם ניכרים", לעומת מוגרמת שניכרת מקום השחיטה, הו"ל היזק ניכר.

ואם כן לפי זה, הקה"י פירש את מוגרמת אחרת מה"דברי יחזקאל" וה"שערי יושר", שהם אמרו שמוגרמת הוא היזק שאינו ניכר, כיוון שזה ספק איסור, וספק איסור הוא דבר חיצוני, לכן בשוגג פטור, כפי שהבאנו לעיל. ואילו לדעת הקה"י מוגרמת הוא היזק ניכר, אלא שפטור כיוון שהוא איסור גברא ולא איסור חפצא. ובאמת שזה נשמע דוחק רב לומר מצד אחד שמוגרמת זה היזק ניכר, ומאידך שהוא לא איסור חפצא, ולכן א"א לחייב עליו אלא רק מדין גרמי, שזה נראה כתרת דסתרי, וצ"ע.

דין גוי שניסך יין ישראל

[א] והנה הביאו האחרונים, שלכאורה כל מה שעמלו בזה, נסתר מדברי הר"ן על הרי"ף במסכת ע"ז. וז"ל הגמ' שם דף נט::

"אמר רב אשי, האי גוי דנסכיה לחמרא דישראל בכוונה, אע"ג דלזיבוינה לגוי אחרינא אסור, שרי ליה למשקל דמי מההוא גוי, מ"ט-מקלא קליה. אמר רב אשי, מנא אמינא לה, דתניא גוי שניסך יינו של ישראל שלא בפני ע"ז אסור, ור' יהודה בן בבא ור' יהודה בן בתירא מתירין משום שני דברים- אחד, שאין מנסכים יין אלא בפני ע"ז, ואחד, שאומר לו לא כל הימנך שתאסור ייני לאונסי".

כלומר, גוי שניסך יינו של ישראל עשאו איסורי הנאה, וא"כ אסור לישראל למכור אותו לגוי ולקבל את דמיו. חידש רב אשי, שיכול הישראל לתת את היין לאותו גוי שניסך אותו, כיון שכך ישכנע אותו לשלם לו, ואין זה נקרא שנהנה מאיסורי הנאה, אלא שהוא גובה דמי נזקו מהגוי. והביא רביה מריב"ב וריב"ב הסוברים שגוי שניסך יין שלא בפני ע"ז, לא אסר את היין כלל. והנה סוגיא זו מעלה שתי תמיהות גדולות: א- למה מותר לתת לגוי את היין כדי לגרום לו לשלם, זה הרי ג"כ ליהנות מיין נסך. ב- מה פשר הראיה מריב"ב וריב"ב, הם הרי בכלל דברו על גוי שלא אסר את היין, ולא על מה עושים כשגוי כן אסר את היין. וכתב על כך הר"ן [כח] וז"ל:

"וני"ל דרב אשי הכי קאמר, מנא אמינא לה דשרי משום דמקלא קליה, דלמא רבנן משום גזירת בנותיהן רמו עליה נמי איסור הנאה, ונמצא דגוי זה לא קליה, אלא הרי הוא מותר מן הדין, וחכמים הוא שהחמירו עליו לאוסרו אף בהנאה משום דאיכא יין נסך ודאי דמתסר בהנאה מן התורה, וכמו שכתבתי בפרק אין מעמידין, ומוכח לה מפלוגתייהו דרבנן וריב"ב משום דלית להו למיחש לניסוך גמור שרי ליה בהנאה, אלמא משום בנותיהן גרידא לא מתסר בהנאה, ומינה נשמע לרבנן דלא אסרי ליה אלא משום דמחמרי, וחישינן דלמא ניסך אותו לע"ז, וכיוון שמהאי טעמא מתסר, פשיטא דשרי למשקל דמי חמרא מיניה, דאי לא נסכיה הא שרי, ואי נסכיה מקלא קלי".

הר"ן מפרש, שמה שכתוב בגמרא "גוי שניסך יין לע"ז", אין הכוונה שודאי ניסך, אלא שנגע ביין, ואנו אוסרים את היין משום חשש שמא ניסך. עכשיו מסביר הר"ן, שהיה פשוט לרב אשי, שאם סיבת איסור היין היא אמיתית, כי אנו באמת חוששים שמא ניסכו לע"ז, הרי שודאי הגוי נחשב מזיק וחיוב לשלם על היין, ואין בעיה בכך שיקח אליו את היין האסור, מאחר שמשלם את דמי נזקו, כפי שהדין בכל מזיק אחר. וכן פשוט לרב אשי, שאם חכמים לא אסרו את היין כי חששו שמא הגוי ניסך, אלא משום גזירת בנותיהן, דהיינו הרחקה מהגוי שמא ישא בתו, ודאי שאין נקרא מזיק ופטור מלשלם. אלא שזה היה הספק של רב אשי, האם יין שנגע בו גוי, נאסר בגלל חשש שמא ניסך, או בגלל גזירת בנותיהן. והוכיח ממחלוקת רבנן וריב"ב וריב"ב, מזה שריב"ב וריב"ב התירו יין שניסך הגוי שלא בפני ע"ז בהנאה, משמע שהם סוברים שאין גזירת בנותיהן, אלא כל השאלה היא האם חוששים שמא ניסכו לע"ז, ועל זה אמרו ריב"ב וריב"ב שכיוון שניסכו שלא בפני ע"ז אין לחוש, ורבנן כן חששו. עכ"פ מוכח שאין גזירת בנותיהן אלא רק חשש שמא ניסך, וא"כ ניתן לקבל מהגוי כסף ממ"נ- אם ניסך את היין- הוא צריך לשלם מדין מזיק, ומותר לו לקחת את היין, ואם לא ניסך- הרי מה ששילם הוא דמי מכר.

והנה עולים מהר"ן שני חידושים גדולים לענייננו: א- שאם הנזק שהגוי גרם היה איסור משום גזירה ולא משום חשש לאיסור, הגוי היה פטור על הנזק. ב- אם הגוי יצר ספק איסור, א"א לחייבו מדין מזיק, אלא רק בדרך ממ"נ- היינו לתת לו את היין, ולקבל את הכסף או כתשלום לנזק אם הזיק, או כמכר אם לא הזיק. ואלו דברים שצריך להבין, מאי נ"מ אם הגוי אסר את היין משום 'חשש ניסוך' או משום 'גזירת בנותיהן', הרי סו"ס הוא אסר את היין, ואין ביד הישראל

לשנות את הגזירה. וכן עולה מהר"ן שאפי' מי שגורם לחבירו ספק איסור במזיד פטור, שהרי הר"ן כתב שאפי' למסקנת רב אשי שגוי שנגע ביין אוסר בגלל חשש שמא ניסך, מותר לקחת ממנו כסף רק משום ממ"נ, וזה נגד מה שיסדו האר"ש ה"דברי יחזקאל" והשע"י שספק איסור הוא היזק שאינו ניכר, וחייב עליו במזיד, והאר"ש והד"י הוכיחו דבריהם מהשו"ע במנסך יין חבירו ואית ליה שותפות בגוויה, והשע"י ממדמע. וכן נסתר יסודו של הקה"י שיצירת איסור ספק ניתן לחייב מדינא דגרמי, כשהמזיק לא היה אנוס, וכאן הגוי היה מזיד, ובכ"ז משלם רק משום ממ"נ.

הבנת השע"י לאור הסוגיא בע"ז

[ב] בעקבות קושיא זו חזר בו השע"י מהיסוד הנ"ל, ובאר יסודות אחרים כדי לישב את הסוגיות, דהיינו מדמע ומוגרמת ואת דברי הר"ן. ראשית האריך לבאר את ההבדל בין התוצאה של איסור תורה, לתוצאה של איסור דרבנן, וז"ל שם בתחילת פרק י:

"ולפי המתבאר לעיל נבין לחלק בין איסורי הנאה שאסורים מן התורה, לאיסורי הנאה מדרבנן. דאיסור תורה נתהפך הדבר באמת לאינו ראוי, אבל איסורי הנאה דרבנן לא אבדו באמת איכות תשמיש הראויים לאדם, אלא שהאדם מתיירא ליהנות ממנו, שמצות הלאו ד"לא תסור" מפחידו שלא ליהנות ממנו, וכל שהפך ראוי להנאת אדם, אלא שהאדם מחמת פחד מונע עצמו מליהנות מן החפץ, אין החפץ בטל מאיכותו וחשוב ממון גמור מן התורה".

וא"כ יסוד זה הוא כיסוד שהבאנו לעיל מהקה"י, שאיסורי תורה הם איסורי חפצא, ואיסורי דרבנן הם איסורי גברא. ועוד הוסיף שם השע"י:

"וכן נמי לעניין ספק איסור, אינו חשוב ודאי היזק מה שאסור באכילה מחמת הספק, דאיסור זה אינו נגרע איכות הדבר במציאות, ואם קמי שמיא גליא דמותר הוא, אם יאכלנו יינה ממנו הנאה גמורה. ומה שיעבור ע"י אכילתו על איסור הוודאי שבא מחמת אזהרת הספק, הוא כאיסור צדדי".

וזה כיסוד הנוסף של הקה"י שאיסור ספק הוא איסור גברא.

על פי יסודות אלו, קובע השע"י כדבר מוגמר, שאין לחייב אדם על שגרם לחבירו ספק איסור או איסור דרבנן, זולת הסתייגות אחת שמביא לגבי טבח ששחט במודע שלא לפי החומרות המקובלות שיתכן שניתן לחייבו, כי יחשב לשוחט שלא מדעת הבעלים, עיי"ש. לפי"ז מובנת סוגיית מוגרמת, שהטבח היה פטור, כיוון שגרם רק איסור ספק, ולא ניתן לחייבו מצד שוחט שלא מדעת הבעלים, כיוון שלא ידע שיש בעיה בשחיטה שלו. אבל עדיין קשה מדוע מדמע חייב, הרי אסר את פירות החולין רק מחמת ספק. ועל כך כתב השע"י:

"ומה שהקשינו בפרק הקודם מהא דמדמע חייב מהתורה למ"ד היזק שאי"נ ש"ה, אף דעצם הפירות מותרים הם כמו שהיה בלי שינוי, נראה לענ"ד דמיירי בדבר לח, או תבואה שדרך תשמישן הוא לאכול או לשתות איזה מידה ביחד, באופן שבשעה שיאכל את היתר יאכל ביחד גם את האיסור, בכה"ג הווי מזיק ממש למ"ד היזק שאי"נ ש"ה, דהווי כמו טינפה פירות, דאף שהפירות לא נחסרו, רק זהו חסרונן שהלכלוך עם הפרי, שאם ירצה לאכול יאכל הלכלוך עם הפרי, כמו"כ בדבר המדומע. ולפי"ז יצא לנו דין חדש במערב חתיכות בשר כשר עם חתיכות טריפות, או כלים מלאים יין כשר עם כלים מלאים יין אסור שיפטור, דהרי יכול ליהנות מהם, ומה שאינו יכול ליהנות מחמת היעדר הכרתו, שע"י זה אסור ליהנות מדין ספק, הווי רק גרמא בעלמא, כמ"ש".

כלומר, השעי"י נשאר נאמן לעיקרון שלו, שעל יצירת ספק איסור א"א לחייב, ואין לו את סברת הקה"י שניתן יהיה לחייבו מדינא דגרמי, ולכן נאלץ להידחק והעמיד את מדמע בלח בלח, או במין מאכל כזה שא"א להפריד בו את האיסור מההיתר. ועל כל תערובת אחרת שגורם אדם לחבירו, לדעת השעי"י לא ניתן לחייב. יש לציין כי השעי"י מתעלם כאן מהצורך לישוב את פסק השו"ע לגבי מנסך יין חבירו ואית ליה שותפות בגוויה, ושמה הוא דוחה אותו מחמת מדמע ודברי הר"ן בע"ז הנ"ל.

ביאור הגרמ"י פרום למדמע

יג- והנה מצאתי שאת הקושיא ממדמע ניתן לתרץ באופן אחר. הגרמ"י פרום זצ"ל ב"תורת הלוי" (ב"ק שיעור י), חקר מהו גדר איסור מדומע שקבעו חכמים (שהרי מהתורה אין איסור מדומע, דביבש חד בתרי בטיל), האם הגדר הוא:

"דאף דתרומה אינה בטילה בפחות ממאה, שאר החולין הם כמקודם ולא נשתנו כלל, ורק א"א לאוכלו, כיוון שאין אנו יודעים איזה הם החולין. ומאחר דהתרומה לא בטילה אסור לאכול את כולם, או דמהך קרא למדים דהתרומה שנופלת בפחות ממאה חוזר ומקדשו, היינו שכל החולין חוזרים להיות תרומה, ולא רק שהתרומה לא בטלה, אלא הפכה את החולין להיות קודש".

כלומר, הרב פרום חוקר, האם כשחכמים תקנו מדומע, אמרו רק שלמרות שמה"ת התרומה בטילה, הם בכל זאת אוסרים לזר את התערובת, או שחידשו יותר, שכל התערובת מקבלת דין תרומה. וכתב הגרמ"י פרום שם:

"וראיה לזה יש להביא מהא דאמרינן במסכת נידה דף מ"ז ע"א, דאם חלה בזמן הזה מדרבנן, אתי דימוע דרבנן ומפקיע חלה דרבנן, ופטור להפריש חלה ממדומע, ע"ש. וקשה להבין, הא אם נתערב עיסה שחייבת בחלה, באופן שאינו בטל ברוב, הרי בודאי חייבת בחלה מצד העיסה שחייבת. וא"כ אם נאמר דהחולין לא השתנו, ורק דאסור לישראל לאוכלם בגלל התרומה שיש בתוכם, למה לא יפריש הכהן חלה מן המדומע, הא חולין חייב בחלה, ומה אכפת לן בזה שיש בתוכו גם תרומה, ע"כ מוכח דדימוע עושה הכל תרומה מדרבנן".

ועתה, אחרי שלמדנו שבמדומע כל הפירות מקבלים מדרבנן דין תרומה, ממילא לא קשה מדוע מדמע חייב למרות שיצר רק ספק איסור, כי באמת לא יצר רק ספק איסור אלא ודאי איסור. ואף של"שערי יושר" עצמו אין נפקא מינה בזה, שהרי לדעתו על איסור דרבנן א"א לחייב נזיקין אפי' על ודאי איסור, מ"מ יהיה בזה נ"מ למי שמחלק רק בין ודאי איסור לספק איסור, כלומר ה"דברי יחזקאל".

חידוש הגרמ"י פרום במערב

יד] לגבי מה שכתב השעי"י לחדש, שכל מערב יהיה פטור כיוון שיצר רק ספק איסור, עיין בשיעור הנ"ל של הגרמ"י פרום שתלה זאת במחלוקת הראשונים המובאת בקצוה"ח (שפו סק"ט) לגבי זורק מטבע לים, עיי"ש. היינו מי שסובר ששם הווי מזיק ה"ה מערב הווי מזיק, ומי שסובר שלא, סובר שאם מנסך היינו מערב, חייב רק משום קנס.

והנה מה שפשוט לגרמ"י פרום לתלות את הסוגיא של ספק איסור בסוגיא של זרק מטבע לים, יש לעיין מהסוגיא של מוגרמת. ומה שכתב שאם מנסך היינו מערב חייב רק משום קנס, הוא

דלא כשע"י הנ"ל, שכתב שלח בלח כלל לא קשור לסוגיא שלנו, ועיין שם עוד בכל השיעור בפנים.

תירוצים אחרים לקושיא מע"ז

טו] לעצם הקושיא מהר"ן בע"ז הנ"ל, שהביא השע"י לחזור בו מהבנתו המקורית, שניתן לחייב את מי שגרם ספק נזק, עיין בקה"י שם שכתב:

"ואולי יש לומר בזה, ע"פ מה שכתבו הת"י שבת דף מג, דאמרינן טבל מוכן הוא אצל שבת הואיל דאם עבר ותקנו מתוקן, וכתבו הת"י (הנרשם לסוף תוד"ה טבל) דזהו דוקא תיקון טבל, שאיסור תיקונו הוא מדרבנן, אבל מה שאסור מדאורייתא, כגון כיבוי, חשיב שפיר מבטל כלי מהיכנו, אע"פ שאם עבר ותקנו יהא מתוקן. ונראה הביאור בזה, שאיסור דאורייתא נחשב כדבר 'שא"א לעשותו', ולא שייך לומר הואיל ואם עבר וכו', אבל איסור דרבנן נחשב כדבר 'שאסור לעשותו', אבל לא כדבר 'שא"א לעשותו', ושייך לומר הואיל ואם עבר ותקנו מתוקן. וה"נ מה"ט אין איסור דרבנן נידון כמזיק מציאות הדבר, כיוון שהשתמשותו אינו כדבר נמנע, רק כדבר אסור אבל איסור דאורייתא, אפי' איסור גברא, שפיר חשיב בדבר שאינו ראוי כלל לאכילה, ונחשב כמזיק את עצמותו, ודעת הר"ן ז"ל דספ"ד לחומרא מדאורייתא, לכך נחשב המדמע כמזיק גמור".

כלומר, אחרי שמסיק הקה"י שגורם ספק איסור ניתן לחייבו מדינא דגרמי, כפי שמוכח לדעתו ממדמע, הרי שהוא צריך ליישב את הר"ן בע"ז, הפוטר את גוי שעשה ספק איסור. ועל כן חוזר בו הקה"י מהחילוק בין ודאי איסור לספק איסור, ומחלק רק בין אם גרם לחבירו איסור תורה, ואפי' ספק איסור תורה, שסו"ס לר"ן הוא דאורייתא, לבין אם גרם רק איסור דרבנן. ומה שיסד קודם לכן, שלא שייך לחייב על גורם לחבירו ספק איסור, כי זה רק איסור גברא ולא הזיק בעצמותו של החפץ, תירץ הקה"י שכיוון שלדעת הר"ן ספ"ד מה"ת לחומרא, אף שהוא איסור גברא, נחשב כמזיק בעצמותו הדבר.

ובאמת שאינני יודע מה הביאור בכך, שספק איסור תורה, הוא מצד אחד רק איסור גברא, ומצד שני נזק בעצמות הדבר, שזה לכאורה סתירה מיניה וביה. ובעצם ההנחה שאיסורי תורה הם איסורי חפצא ואיסורי דרבנן איסורי גברא, עיין ב"אתון דאורייתא" כלל י שהביא ראיות לכאן ולכאן אם הנחה זו נכונה או לא, ואכמ"ל. ולעניין ביאור הסוגיות לדעת הקה"י, הרי שפסק השו"ע לחייב מנסך יין חבירו ואית ליה שותפות בגויה מובן, כיוון שגרם ספק איסור תורה, וכן מובן חיובו של מדמע, אלא שאינני יודע כיצד יסביר את חיובו של מדמע למי שסובר שס"ד מהתורה לקולא. ומה שפטר רב את הטבח שהגרים, מצריך להסביר שהקה"י נשאר בזה שיסוד חיובו של גורם ספק איסור הוא רק דינא דגרמי, ועל כן באונס פטור, וזה מה שאילץ את הקה"י להישאר עם ההבנה שספק איסור הוא איסור גברא. אלא שלכאורה קשה מפני מה נזקק הר"ן בע"ז לממ"נ, הרי הגוי גרם במזיד איסור דאורייתא, וצריך היה להיות חייב מן הדין. אך על זה כבר תירץ הקה"י שם לפני כן, שגם למסקנת רב אשי, שהחשש הוא שמא ניסך, זהו רק חשש מדרבנן ולא חשש אמיתי, ועל איסור דרבנן כתב הקה"י שא"א לחייב, ולכן נזקק הר"ן לממ"נ. וה"דברי יחזקאל" תירץ באופן אחר, וז"ל:

"דמה שכתב הר"ן, דלטעמא דבנותיהן ליכא חיוב, הוא משום דאזיל בשיטת הר"ף, דס"ל דקנסא מקנסא לא ילפינן, וכמו שהעלה הש"ך בסי' שפה, ודווקא בהני דגלי בהו מתניתין חייב, ולא

בשאר... ומעתה נראה דלא מקרי אלא בגוונא דאוקי בסוגיין, למ"ד מנסך-מנסך, ולמ"ד מערב-מערב, ... אבל בגוונא דלא ניסך כלל, אלא דהאיסור הוא מגזירת בנותיהם- אין זה מנסך, ... נמצא דה"ל איסור אחר, שאינו בכלל הני דמתניתין, ומש"ה פטור לדין דק"ל קנסא מקנסא לא ילפינן, ... אבל למ"ד קנסא מקנסא ילפינן, גם הר"ן יודה דספק ניסוך חייב לשלם, דכיוון דאיסור בודאי, לא גרע משאר היזק שאינו ניכר, ומש"ה הרמב"ם לטעמיה דפסק (רפ"ז מחובל) דקנסא מקנסא ילפינן, שפיר כתב דמגע גוי חייב מדינא".

ה"דברי יחזקאל" מתרץ, שהר"ן לא חולק עקרונית על זה שמי שגרם ספק איסור במזיד חייב, וכן שמי שגרם לחבירו איסור דרבנן חייב, אלא שהוא פוסק שחכמים חייבו בהיזק שאינו ניכר רק באותם שלושה דברים המנויים במשנה בגיטין, וקנסא מקנסא לא ילפינן, ולכן ספק מנסך, או אם מגע גוי אסור משום בנותיהן, א"א לחייב, כיוון שאין זה 'מנסך' שחכמים תקנו לו חיוב. אבל אין הכי נמי, שמי שיפסוק קנסא מקנסא ילפינן, באמת יחייב גם מגע גוי, וזו דעת הרמב"ם. ולפי דבריו, צריך להסביר שרב פטר את הטבח שהגרים רק בגלל שהיה שוגג, שהרי רב סובר שילפינן קנסא מקנסא, כמבואר בגיטין דף נג. ברש"י ד"ה ולמאן. עכ"פ א"א שלא להעיר, שאף שאם אכן דעת הר"ן לפסוק שלא ילפינן קנסא מקנסא, דבריו נראים מוכרחים, ס"ס הם לא כתובים בר"ן, ויותר נראה שהר"ן כתב לכו"ע, כפי שהבינו השע"י והקה"י.

סיכום

טז] לסיכום: דעת הש"ך: היוצר לחבירו ספק איסור, יכול הניזק לומר שימכור אותו הוא ויתן לו הדמים [עיין בשע"י שם שכתב, שהש"ך כתב זאת רק בשותפים].
דעת השע"י: לעולם פטור, אלא א"כ זה טבח ששחט במודע שלא לפי החומרות המקובלות, שאז ניתן לומר ששחט שלא מדעת הבעלים.
דעת ה"דברי יחזקאל": למ"ד קנסא מקנסא לא ילפינן, לעולם פטור. למ"ד ילפינן- במזיד חייב בשוגג פטור, כדן היזק שאינו ניכר.
דעת הקה"י: אם גרם לחבירו ספק איסור תורה, לראשונים שסוברים שס"ד מה"ת לחומרא- חייב, אא"כ ניתן להגדירו כאנוס, כמו כל גרמי. לראשונים שסוברים שמה"ת לקולא- פטור. וזולת מה שהערנו על כך בפנים, דבריו מוקשים מהרמב"ם שהביא הד"י, המחייב במגע גוי, למרות שלרמב"ם ספ"ד מה"ת לקולא, וכן קשה על השע"י וצ"ע.
דעת הגרמ"י פרום: מערב [ולכאורה כל יוצר ספק איסור], תלוי במחלוקת גבי זורק מטבע לים.